

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl ES vaidmens ir santykių Vidurinėje Azijoje ir pilietinės visuomenės indėlio

(2011/C 248/08)

Pranešėjas **Jonathan PEEL**

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, vadovaudamasis Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnio 2 dalimi, 2010 m. rugsėjo 15–16 d. plenarinėje sesijoje nusprendė parengti nuomonę savo iniciatyva dėl

ES vaidmens bei santykių Vidurinėje Azijoje ir pilietinės visuomenės indėlio.

Išorės santykių skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto darbo šiuo klausimu organizavimą, 2011 m. gegužės 25 d. priėmė savo nuomonę.

472-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2011 m. birželio 15–16 d. (birželio 15 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 112 narių balsavus už, 5 – prieš ir 12 susilaikius.

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1 Penkių Vidurinės Azijos, kitaip nei Europos, valstybių nesieja tvirti regioninės bendrystės ryšiai. Komitetas ragina Komisiją ir kitas ES institucijas toliau dirbti siekiant daug gilesnės šio regiono tapatybės ir integracijos prasmės, raginant kiekvieną regiono valstybę artimiau bendradarbiauti su kaimyninėmis valstybėmis, mažinti etnines bei pasienio problemas ir atverti aktyvesnio ir tvaresnio ekonominio vystymosi galimybes.

1.1.1 Komitetas įsitikinęs, jog būtina parengti išsamią, nuoseklią ir suderintą ES strategiją veiksmingiems ES ir Vidurinės Azijos pilietinės visuomenės ryšiams užmegzti ir plėtoti. Dabartiniu metu tokie ryšiai yra silpni. Pradžiai reikia kur kas didesnio ES diplomatinio atstovavimo.

1.1.2 Svarbu maksimaliai panaudoti visą turimą ES institucijų žinių arsenalą, ypač Lisabonos sutarties 11 straipsnio kontekste, ir todėl raginame Europos išorės veiksmų tarnybą (EIVT) įtraukti komitetą į visas įmanomas sritis, ypač į gebėjimų stiprinimą, remiantis mūsų patirtimi kitose šalyse (pavyzdžiui, Balkanuose, Lotynų Amerikoje).

1.1.3 Todėl rekomenduojame per EIVT sukurti oficialų mechanizmą, į kurį būtų įtrauktas EESRK, pirmiausia, kad būtų aiškiau nustatyta, kas yra svarbiausi pilietinės visuomenės atstovai kiekvienoje valstybėje, įskaitant aktyvius nepriklausomus verslo bei profesinių sąjungų partnerius ir antra, siekiant nustatyti naujas besiformuojančias pilietinės visuomenės organizacijas ir remti jas formavimosi proceso metu. Šiais tikslais nedidelė EESRK delegacija turi nuvykti į Vidurinę Aziją.

1.1.4 Komitetas tvirtai remia gerai struktūruotą ES žmogaus teisių dialogą kaip ES Vidurinės Azijos strategijos ankstyvą teigiamą rezultatą, tačiau labai apgailestauja, kad jis iki šiol nėra įtrauktas į jos įgyvendinimą. Tai turi būti kuo skubiausiai ištaisyta.

1.1.5 Pastangos stiprinti žmonių tarpusavio ryšius turėtų apimti gilesnius jaunimo ir švietimo ryšius, kadangi dauguma šių valstybių gyventojų yra jaunesni kaip 25 metų, ir abiem pusėms sparčiau pasinaudoti *Erasmus Mundus* programa. Tai turėtų apimti supaprastintą vizų režimą mokymosi tikslais, mokesčio už mokslą netaikymą gabiausiems Vidurinės Azijos studentams, anglų kalbos vadovėlių, vasaros mokyklų ir universitetų bei vidurinių mokyklų partnerystės propagavimą.

1.2 Platesnis žmogaus teisių klausimas glaudžiai siejasi su aktyvesnio pilietinės visuomenės vaidmens skatinimu. Tai viena svarbiausių sričių, kurioje Europa gali sėkmingai remti ir remia tolesnę nepriklausomą Vidurinės Azijos valstybių raidą. Tačiau svarbiausi tokių santykių klausimai turi būti nustatomi derybų keliu ir atsižvelgiant į kultūrų skirtumus. Nepaisant iki šiol neišspręstų problemų, visos penkios valstybės yra ratifikavusios 8 pagrindines Tarptautinės darbo organizacijos konvencijas (išskyrus dvi, nurodytas 5.4.1 punkte). Siekiant toliau stiprinti abipusę pasitikėjimą, būtų naudinga nustatyti, kaip ir kokiose srityse Europa gali padėti laikytis šių ir kitų įsipareigojimų Vidurinėje Azijoje.

1.2.1 Komitetas taip pat tvirtai remia pastangas galiausiai sudaryti su prekyba susijusias sutartis su visomis penkiomis valstybėmis. Turėdami omenyje pastaruoju metu sudarytas ES prekybos sutartis, norėtume paraginti kiekvienu atveju įdiegti Pilietinės visuomenės forumą, kad būtų įtrauktas tvarus vystymasis, o tuo pačiu sudarytos sąlygos komitetui pasidalyti savo patirtimi.

1.3 Itin svarbūs ir tarpusavyje susiję, tačiau sunkūs klausimai yra apsirūpinimo maistu, apsirūpinimo vandeniu saugumas ir energijos tiekimas. Rekomenduojame, jog ES atliktų didesnę vaidmenį skatinant visas penkias valstybes bendrai spręsti šias rimtas problemas laikantis holistinio požiūrio. Komisija turi paaiškinti, kaip glaudžiai šios problemos yra tarpusavyje susijusios. Europa turi teigiamos patirties šioje srityje, todėl gali padėti kitoms valstybėms spręsti apsirūpinimo vandeniu bei maistu klausimus bei turėtų visapusiškai pasinaudoti savo patirtimi toliau stiprinti pasitikėjimą.

1.4 Komitetas, atsižvelgdamas į ankstesnius savo raginimus ⁽¹⁾ dėl derybų dėl ateities prekybos, Komisijai rekomenduoja, remiantis jos „BLS plius“ sistemos 27 konvencijomis, plėtoti bendrą ir nesusijusią su energija prekybą su Vidurine Azija ir kartu tinkamai taikyti su prekyba susijusios techninės pagalbos (angl. TRTA) priemones.

1.5 Komitetas rekomenduoja ES, plėtojant ryšius su Vidurine Azija, remtis glaudžiais ir abipusiais santykiais su Rusija, Kinija ir Turkija, tačiau ne su Iranu, kol šiai valstybei taikomos sankcijos.

1.6 Vidurinės Azijos valstybės turi daug potencialių energijos atsargų, kurios galėtų tapti papildomais (bet ne alternatyviais) Europos energijos šaltiniais, nors tranzito ir transporto klausimai yra sudėtingi. Nustatant, kiek tokie ryšiai gali būti perspektyvūs, svarbu remtis praktiniais ir ekonominiais kriterijais.

1.7 Vidurinė Azija neturėtų būti vieta, kurioje baigiasi Europos transporto ir tranzito maršrutai – ją veikiau reikėtų laikyti „tarpine stotele“ pakeliui į Kiniją ir dar toliau. Kinijos ir ES siūlomi transporto koridoriai turi būti suderinti. Senasis „šilko kelias“ turėtų būti plėtojamas kaip prekybos ir energijos magistralė.

2. Įvadas

2.1 Nors Kazachstanas yra devinta didžiausia pasaulio valstybė pagal plotą, tačiau penkiose Vidurinės Azijos valstybėse (Kazachstane, Kirgizijoje, Uzbekistane, Turkmėnistane ir Tadžikistane) iš viso gyvena tik apie 61 mln. žmonių – maždaug tiek pat, kiek yra gyventojų Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje arba Italijoje.

2.2 Būtina suprasti, kad šios valstybės iš tiesų yra jaunos, jų kūrimosi procesas dar tebevyksta. Nors šios valstybės yra nepriklausomos ir visiškai pripažintos, jos yra SSSR iširimo rezultatas. Stipraus „nacionalinio išsivadavimo sąjūdžio“ nebuvo nė vienoje iš jų. Visose jose buvęs sovietinis politinis elitas virto nauju nepriklausomu elitu. Tačiau tokia bendra praeitis yra teigiamas veiksnys, skatinantis regioninę sanglaudą, kuri yra silpna ir nepalyginama su sanglauda Europoje. ES pradeda propaguoti sanglaudos idėją šiame regione.

2.3 Be to, jos veikia nei tarp jų pačių pasirinktų, nei natūraliai susiformavusių sienų. Jas nustatė išorės jėgos, o pačios valstybės tapo SSSR sąjunginėmis respublikomis, savo ruožtu sudariusiomis prielaidas įtemptiems etniniais santykiams; naujausias tokios įtampos pavyzdys yra probleminė uzbekų etninės mažumos padėtis Kirgizijoje. Todėl ES turi gerą progą pasinaudoti savo patirtimi padedant spręsti tautinę nesantaiką.

2.4 Šios valstybės paveldėjo planinę ekonomiką – modelius, kurie yra patogūs dabartiniam valdžios elitui. Šią padėtį dar labiau sunkina iš naujo išsižiebę seni strateginiai tarptautiniai konfliktai (ypač dėl Afganistano ir Irano artumo), šiuo metu pereinantys į ekonominį lygmenį, nes atrasta gamtinių energijos išteklių, visų pirma naftos ir dujų, kurių kiekiai iki šiol nežinomi; svarbiausi iš jų yra Turkmėnistano dujų ištekliai.

2.4.1 Jau matėme, kaip šiame regione (t. y. Kazachstane) kilo problemų dėl valdžios perdavimo iš vienos šeimos kartos kitai kartai. Buvusios sovietinės nomenklatūros administracinis aparatas dabar veikiau virto klanine (šeimų) nomenklatūra. Šioje srityje ES taip pat gali padėti, pagal savo pilietinės visuomenės ir valdysenos programas skatindama pereiti prie neutralesnės valstybės tarnybos.

2.5 Prieš Rusijos dominavimą XIX a. antrojoje pusėje, Vidurinėje Azijoje gyvavo ir atkakliai savo nepriklausomybę gynę keli musulmonų chanatai ir Emyratai, kurių pavadinimai (tokie kaip Samarkandas, Buchara, Kokandas ir Chiva) mums skamba egzotiškai; šie kraštai buvo tolimi ir sunkiai pasiekiami dėl juos supusių didžiulių dykumų. XIV a. Tamerlanas įkūrė didžiulę imperiją, kurios sostine tapo Samarkandas, o dalis gyventojų buvo Čingischano armijų ir Aukso ordos karių palikuonys. Taip pat reikia paminėti tvirtas mokslo, ypač astronomijos, tradicijas šiame regione, kurioms pradžią davė Ulugbeko, Tamerlano vaikaičio, XV a. įkurta observatorija. Dabartiniu metu Kazachstanas ir toliau labai aktyviai dalyvauja kosmoso programoje.

3. Naujas „didysis žaidimas“?

3.1 Vidurinė Azija, nepaisant nesvetingos gamtinės aplinkos, kaip jau minėjome, tapo strategiškai svarbiu regionu. Panašiai kaip XIX amžiuje, kai dėl šio regiono varžėsi Britų ir Rusijos imperijos (vadinamasis „didysis žaidimas“), Vidurinė Azija (kaip ir Rytų Azija) vėl tapo pasaulinės reikšmės regionu, kuriame gali susikirsti daugybė svarbių interesų.

3.2 Šis regionas daugiau kaip šimtą metų buvo valdomas Rusijos, todėl **Rusijos** įtaka jam tebėra labai didelė. Rusų kalba vartojama visame regione, ekonominiai ryšiai su Rusija tebėra stiprūs ir Rusija yra įsitikinusi, kad šis regionas priklausos jos įtakos sferai. Kazachstanas 2010 m. sudarė muitų sąjungą su Rusija (ir Baltarusija), kitos regiono valstybės taip pat svarsto galimybę tai padaryti. Kadangi vienintelė Pasaulio prekybos organizacijos narė regione yra Kirgizija, jai tokia ateitis keltų didelių problemų. Kita vertus, akivaizdu, kad Uzbekistanas ir Turkmėnistanas kur kas atsargiau nei kitos šalys vertina galimybę atnaujinti glaudžius ryšius su Rusija.

3.3 **Kinija** taip pat labai prisideda prie regiono vystymosi; oficialus šių santykių pagrindas yra visų pirma jos narystė Šanchajaus bendradarbiavimo organizacijoje (kurioje taip pat dalyvauja Rusija ir Iranas). Kinija turi strateginių energetinių interesų regione – 2010 m. ji per rekordiškai trumpą laiką nutiesė gamtinių dujų vamzdyną iš Turkmėnistano per

⁽¹⁾ OL C 211, 2008 8 19, p. 82

Uzbekistaną ir Kazachstaną, kuris netrukus bus visiškai sujungtas su Kinijos vidaus energijos tiekimo tinklu. Kinijai taip pat labai rūpi tiesti strateginės reikšmės geležinkelį ir kelių transporto koridorius į Vakarus per Vidurinę Aziją, tačiau kol kas šie planai nėra suderinti su Europos transporto koridoriais Rytų kryptimi. Šią padėtį būtina ištaisyti. Turistiniu maršrutu virtusį senąjį „silkų kelią“ taip pat būtų naudinga išplėtoti ir paversti svarbia prekybos ir energijos tiekimo magistrale.

3.4 Iranas ir Afganistanas palaiko glaudžius ryšius su šiuo regionu kaip artimiausi kaimynai, kurie kaip ir Tadžikistanas kalba panašia į persų kalba ir kurių naujausių laikų istorijoje svarbus vaidmuo tenka islamo fundamentalizmui. Šiuo metu visos Vidurinės Azijos valstybės griežtai kontroliuoja religines aistras, tačiau jos stiprėja. Islamistų maištas buvo praėjusio amžiaus 10-ojo dešimtmečio pilietinio karo Tadžikistane veiksnys, ir daugelis bijo, kad tai gali pasikartoti. Iranui, kuriam dėl branduolinių technologijų taikomos sankcijos, ryšiai su Turkmėnistanu yra itin svarbūs, ir tarp šių valstybių neseniai nutiestas strateginės reikšmės dujotiekis. Iš Afganistano gabenamų narkotikų prekybos problema vis didėja, tačiau ši problema yra daugiau susijusi su galutiniu vartojimu Vakaruose; nelegalios narkotikų rinkos Europoje (ir JAV) mažinimas ir pažabojimas yra vienas iš sprendimų, kartu reikia skatinti neturtingus ir korumpuotus Vidurinės Azijos pareigūnus uždrausti prekybą narkotikais.

3.5 **Turkijos** įtaka regione taip pat yra labai didelė, kadangi visi, išskyrus tadžikus, yra tiurkai ir jų kalbos yra giminingos. Žlugus Sovietų Sąjungai, Turkija iš pradžių aktyviai dalyvavo regiono politikoje, patyrė kelias nesėkmes, tačiau dabar vėl didina savo įtaką regione. Be to, į Vakarus tiesiami energijos tiekimo vamzdžiai taip pat eis per Turkiją.

3.6 **JAV** taip pat aktyviai reiškiasi regione, ypač dėl karo Afganistane.

3.7 Turint vis tai omenyje, kyla klausimas, kaip toli turi plėstis ES veikla šiame regione, turint omenyje, kad jame nėra ES valstybių narių kolonijinio palikimo. Į Europos poreikius reikėtų žvelgti iš ilgalaikės perspektyvos ir visapusiškai atsižvelgiant į platesnius ES santykius.

3.7.1 ES jau veda svarbias derybas ir su Rusija, ir su Kinija, su kuriomis ji jau yra sudariusi strateginę partnerystę. Su Turkija deramasi dėl jos narystės ES, nors pažanga yra labai lėta. Nepaisant to, susidaro įspūdis, kad ES ryšiai su Vidurinės Azijos valstybėmis klausimais sprendžiami visiškai atskirai nuo jos ryšių su kitomis valstybėmis. Tai neturi prasmės. Plėtodama ryšius su Vidurine Azija, ES turi remtis glaudžiaisiais ir abipusiais ryšiais su Rusija, Kinija ir Turkija; lygiai taip pat mūsų santykiai su Vidurine Azija neturėtų būti plėtojami taip, kad kiltų pavojus mūsų strateginiams santykiams su bet kuriuo iš šių partnerių. Irano kol kas nereikėtų įtraukti į šį procesą, kol jam taikomos sankcijos, tačiau būtina atsižvelgti į Irano / Vidurinės Azijos lygtį.

4. ES veikla Vidurinėje Azijoje

4.1 ES, paskatinta Tarybai pirmininkavusios Vokietijos, 2007 m. liepos mėn. paskelbė savo Vidurinės Azijos strategiją. Nors strategijos tonas gana paternalistinis, tačiau joje teigiama, kad prekyba yra labai menka ir ją reikia didinti. Išskyrus Kazachstaną, kuriam 2009 m. (ir 2007 m.) teko 0,9 % ES importo ir 0,5 % eksporto, ES prekyba su bet kuria kita Vidurinės Azijos valstybe nesudarė daugiau kaip 0,1 %. Nepaisant šių skaičių, ES tebėra svarbi kiekvienai regiono valstybei prekybos partnerė, ypač Kazachstanui: vertinant pagal prekybos apimtį, ES šiai šaliai yra svarbesnė prekybos partnerė nei Rusija ar Kinija.

4.2 Todėl ES verta skirti daugiau dėmesio Vidurinei Azijai, ypač atsižvelgiant į savo Rytų partnerystės programą ir Juodosios jūros strategiją. Pastarosios priemonės aktyviai dalyvauja (kartu su Turkija) visos buvusios Sovietų Sąjungos šalys, išskyrus Rusiją, su kuria ES derasi dėl atskiros naujos strateginės partnerystės. Kai kurios ES valstybės narės, ypač Lietuva ir vis labiau Vokietija, jau palaiko tvirtus ryšius su Vidurine Azija. Be to, Azerbaidžanas daugeliui atrodo artimesnis Vidurinei Azijai, negu Kaukazo regionui; pirmiausia dėl energetinių ir religinių priežasčių.

4.2.1 Energija yra vienas svarbiausių klausimų. Vidurinės Azijos valstybės turi daug potencialių energijos atsargų, kurios galėtų tapti papildomais Europos energijos šaltiniais, nors tranzito ir transporto klausimai yra sudėtingi. Svarbu, kad ES, svarstydama galimybes apsirūpinti energija iš šio regiono, jų nepervertintų ir nustatydama, kiek tokie ryšiai gali būti perspektyvūs, remtųsi praktiniais ir ekonominiais sumetimais. Taip pat svarbu, kad šalys, kurios naudotųsi šiais energijos šaltiniais, šiuos gamtinius energijos šaltinius laikytų papildančiais ir diversifikuojančiais jau turimus energijos tiekimo šaltinius, o ne galima alternatyva jau turimiems tiekimo šaltiniams arba užstatu, kuriuo būtų galima naudotis siekiant paveikti santykius su kitomis šalimis regione.

4.3 Nepaisant optimistinės pažangos ataskaitos, pateiktos praėjusių metų birželio mėn., ES ryšiai su penkiomis Vidurinės Azijos valstybėmis yra nepaprastai silpnai. ES tikrą atstovybę turi tik Kazachstane, o Kirgizijoje ir Tadžikistane neseniai buvo atidarytos ES delegacijos. Uzbekistane ir Turkmėnistane ES atstovauja tik „Europa Houses“, kuriuose daugiausia dirba samdomi konsultantai. CEPS (?) duomenimis, Kazachstane veikia 18 valstybių narių ambasados, Uzbekistane – 10, o likusiose valstybėse – tik keletas ambasadų. Tik Vokietija ir Prancūzija turi ambasadas visose penkiose valstybėse, o Jungtinė Karalystė – keturiose. Devynios valstybės narės šiose valstybėse neturi jokių atstovybių. ES Vidurinės Azijos strategiją bus įmanoma sėkmingai įgyvendinti tik tada, kai ES bus aktyviau atstovaujama šiame regione; tai yra rimta pradinė užduotis naujam Europos išorės veiksmų tarnybai (EIVT), nors jos biudžetas yra labai ribotas. Vienas tokių išbandymų bus per EIVT bendrai sprendžiami svarbiausi klausimai kaip, pavyzdžiui, vizų (bent į Šengeno valstybes).

(2) Europos politikos studijų centras.

4.4 ES yra sudariusi partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimus su visomis penkiomis valstybėmis. 1999 m. įsigaliojo susitarimai su Kazachstanu, Kirgizija ir Uzbekistanu, tačiau partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas su Uzbekistanu 2005–2008 m. buvo iš dalies sustabdytas po žudynių Andižane. Susitarimas su Tadžikistanu (kuris buvo atidėtas dėl pilietinio karo) ratifikuotas tik 2009 m., o susitarimas su Turkmėnistanu iki šiol neratifikuotas dėl žmogaus teisių problemų.

4.5 Ypač Kazachstanas pastaruoju metu išsiskiria kaip viena įtakingiausių regiono valstybių, kurioje ES santykiai sparčiai plėtojami dėl abipusio suinteresuotumo. Akivaizdu, kad Kazachstanas iš visų regiono valstybių yra prieinamiausias ES, o jo aktyvios ir sėkmingos pastangos pirmininkauti ESBO aiškiai rodo, jog ši valstybė siekia pagrindinio vaidmens. Kazachstano norą aktyviau dalyvauti platesnėje politikoje taip pat rodo jo narystė bendroje muitų sąjungoje su Rusija ir Baltarusija ir tai, kad jis aiškiai suinteresuotas tapti (galbūt kartu su Rusija) Pasaulio prekybos organizacijos nariu. Be to, Kazachstane pastebimai formuojasi naujos kartos verslininkų, norinčių ir skatinamų įgyti išsilavinimą užsienyje, klasė, stiprėja pilietinės visuomenės kultūra ir vaidmuo.

4.6 Uzbekistanas iki šiol nereikia didesnio noro aktyviau dalyvauti tarptautinėje arenoje, pasižymi uždurimu ir polinkiu į autoritarizmą, kaip, beje, ir Turkmėnistanas. Pirmiau atrodė, kad būtent Uzbekistanui pavyks užmegzti artimesnius ryšius su Europa, tačiau šios viltys išblėso, ypač po tragedijos Andižane, tuo tarpu Kazachstanas tapo atviresnis.

4.7 Nors po 2010 m. etninių neramumų Kirgizijoje labai susirūpinta dėl padėties šioje šalyje, jos visuomenė yra atviresnė, o pilietinė visuomenė aktyviau įtraukiama į šalies gyvenimą. Padėtis Tadžikistane yra tokia pati, nors jo ryšiai su ES šiuo metu yra labai silpni. Tadžikistanas yra pažeidžiamas, jame vyko didelis pilietinis karas praėjusio amžiaus 10-ajame dešimtmetyje, kuris gali pasikartoti, o šiuo metu išgyvena maisto krizę.

5. Pilietinės visuomenės vaidmuo ir žmogaus teisės

5.1 Visose penkiose valstybėse pilietinės visuomenės vaidmuo yra permainingas ir labai skirtingas. Kirgizijos pilietinė visuomenė yra aktyviausia. Pilietinės visuomenės kultūra šiuo metu stiprėja Kazachstane ir Tadžikistane.

5.1.1 Tačiau pilietinė visuomenė suvaidino aiškų vaidmenį gerai struktūruotame ES žmogaus teisių dialogo procese ir tai yra vienas pirmųjų ES Vidurinės Azijos strategijos rezultatų minėtose trijose valstybėse. Kasmet rengiami oficialūs susitikimai ir vyksta atskiri pilietinės visuomenės seminarai, kuriuose dalyvauja žmogaus teisių specialistai, vietos NVO ir ES pareigūnai, taip pat sudaryta sisteminga darbotvarkė, tačiau kol kas nėra tinkamų lyginamųjų rodiklių, pagal kuriuos būtų galima vertinti rezultatus.

5.1.2 Komitetas tvirtai remia šį procesą, tačiau labai apgailestauja, kad EIVT kol kas nemano, jog būtų tikslinga į šį procesą įtraukti EESRK. EIVT raginame kuo greičiau ištaisyti šią padėtį, ypač turint omenyje, jog esame išbandytas dialogo partneris ir platesnės pilietinės visuomenės tarpininkas, turintis galias praktines žinias ir plačiai pripažintus ekspertus.

5.2 Uzbekistano, kuriame pradėjo veikti vyriausybės įsteigtos NVO, pilietinė visuomenė nėra tokia aktyvi, o Turkmėnistane šiuo metu iš esmės nėra savarankiškos pilietinės visuomenės.

5.2.1 Svarbu prisiminti, jog iki nepriklausomybės nė vienoje iš šių valstybių nebuvo tradicijos ar suvokimo, kad pilietinė visuomenė galėtų tarpininkauti tarp valstybės ir piliečių, taip pat nebuvo jokio supratimo apie NVO. Profesinės sąjungos, bendruomeninės, jaunimo ir profesinės asociacijos buvo valdžios struktūros dalis, per mažai veikiamos išorinių jėgų, kurios padėtų joms atgavus nepriklausomybę suformuoti naujas institucijas. Vis dėlto daugelis jų, kartu su privatizuotomis valstybės įmonėmis, nepriklausomomis profesinėmis sąjungomis ir profesinėmis asociacijomis siekė įgyti daugiau savarankiškumo, ypač Kazachstane ir Kirgizijoje, o Tadžikistane tokių organizacijų buvo kiek mažiau.

5.2.2 Praėjusio amžiaus 10-ajame dešimtmetyje atsirado vietos kaimo bendruomenių iniciatyvos ir tarpusavio pagalbos grupės, kilusios iš tradicinių vietos bendruomenių ir giminių ryšių saistomų tarpusavio pagalbos (hashar/ashar) grupių, pirmiausia dėl to, kad subyrėjo sovietinės socialinės apsaugos sistemos, tačiau jos labai skiriasi nuo tarptautinių lygmeniu pripažintamų NVO. Susikūrė ir tokių NVO, bet jos veikė daugiausia tik didžiuosiuose miestuose ir dažnai buvo priklausomos nuo didelės finansinės paramos iš užsienio (taip pat JAV). Valstybių raida buvo skirtinga, kiekvienoje iš jų buvo savitų problemų, tačiau po „spalvotųjų“ revoliucijų Gruzijoje, Ukrainoje ir Kirgizijoje NVO (kurias daug kas laikė svetimšalėmis ir gaunančiomis kur kas didesnius atlyginimus palyginti su vietinėmis normomis) veikla buvo labai apribota Uzbekistane, o Turkmėnistane jų iš esmės neliko. Pastaruoju metu didėja atotrūkis tarp miesto ir kaimo, taip pat stiprėja islamu grindžiama įtaka ir veikla.

5.3 Atrodo, kad ES pilietinė visuomenė ir Vidurinės Azijos pilietinė visuomenė per mažai stengiasi bendrauti oficialiu lygmeniu ir nepalaiko tvirtesnių ryšių; tuo nereikėtų stebėtis, nes Europos ir Vidurinės Azijos piliečiai per mažai bendrauja tarpusavyje. Norėdami tikėtis, kad Vidurinės Azijos pilietinė visuomenė priims mūsų vertybes ar net su jomis solidarizuosis, pirmiausia ją reikia supažindinti su šiomis vertybėmis, o po to jos turėtų tapti visuotinai suprantamos, tačiau jų primesti negalime. Šiuo požiūriu Kazachstanas gali būti jungiamoji grandis, ypač dėl geresnių ryšių tarp įmonių ir profesinių sąjungų.

5.3.1 Komitetas mano, jog būtina išsami, nuosekli ir suderinta ES strategija pilietinės visuomenės ryšiams su Vidurine Azija plėtoti. Komitetas turi geras galimybes prisidėti prie šio darbo; svarbiausia, koku būdu būtų galima geriausiai skatinti kur kas aktyvesnį dialogą ir žmonių tarpusavio ryšius, identifikuoti abi šalis dominančias temas, besiformuojančias pilietinės visuomenės grupes ir propaguoti geriausią praktiką, siekiant sukurti formalesnį mechanizmą veiksmingiems pilietinės visuomenės ryšiams puoselėti.

5.3.2 Palankiai vertintinas dabartinis Europos išorės veiksmų tarnybos (EIVT) darbas regione. Tačiau būtina maksimaliai išnaudoti visą turimą ES institucijų žinių arsenalą, ir todėl raginame Europos išorės veiksmų tarnybą (EIVT) įtraukti Komitetą į visas įmanomas sritis, ypač į gebėjimų stiprinimą, remiantis mūsų įgyta svarbia patirtimi kitose šalyse.

5.3.3 Galima numatyti tris perspektyvias veiklos kryptis. Visų pirma pats Komitetas, padedamas EIVT, turi aiškiai nustatyti svarbiausius būsimo dialogo partnerius. Būtina atrasti sėkmingai veikiančius nepriklausomus verslo bei profesinių sąjungų partnerius ir visapusiškai išplėtoti ryšius visose penkiose valstybėse, taip pat su kitais atitinkamais pilietinės visuomenės partneriais. Tarptautinė darbdavių organizacija (OIE) turi ryšių Kazachstane, tačiau neturi narių Vidurinėje Azijoje. Rekomenduojame šiuo tikslu išsiųsti nedidelę EESRK delegaciją į Vidurinę Aziją (kuri taip pat informuotų apie šią nuomonę).

5.3.4 Antra, būtina identifikuoti kitas besiformuojančias pilietinės visuomenės organizacijas, skatinti jas ir suteikti joms pagalbą vietoje jų formavimosi procese. Ir vėl tikimės, kad EIVT įtrauks Komitetą į visas įmanomas veiklos sritis.

5.3.5 Komitetas taip pat tvirtai remia pastangas sudaryti su prekyba susijusias sutartis su visomis penkiomis valstybėmis. Atsižvelgdami į kitas pastaruoju metu ES sudarytas prekybos sutartis, rekomenduojame įsteigti su kiekviena valstybe pilietinės visuomenės forumus, siekiant formalizuoti ryšius su pilietine visuomene regione. Šie forumai sudarytų Komitetui galimybę pasidalinti savo patirtimi tvaraus vystymosi srityje su atitinkamais pilietinės visuomenės atstovais.

5.3.6 Trečia, būtina labiau skatinti įvairesnius jaunimo ryšius ir mainus bei dar geriau pasinaudoti programos Erasmus Mundus teikiama galimybėmis, siekiant skatinti gilesnius ryšius švietimo srityje ir Europos bei Vidurinės Azijos jaunimo judumą. Tai turėtų apimti supaprastintą vizų režimą mokymosi tikslais, mokesčio už mokslą netaikymą gabiausiems Vidurinės Azijos studentams, anglų kalbos vadovėlių, vasaros mokyklų ir universitetų bei vidurinių mokyklų partnerystės propagavimą. Džiaugiamės, kad tam skirtas metinis biudžetas padidintas iki

10 mln. EUR, tačiau kaip nurodyta pažangos ataskaitoje dauguma Vidurinės Azijos gyventojų yra jaunesni kaip 25 metų (taigi neprisimena sovietinių laikų).

5.3.7 Pilietinė visuomenė šiame regione turi atlikti pagrindinį vaidmenį skatindama regioninę sanglaudą ir integraciją, kadangi tai yra svarbu kuriant rinkai palankią ekonominę ir socialinę aplinką, skatinant kurti kokybiškas darbo vietas, plėtojant MVĮ, stiprinant vietos infrastruktūrą ir mažinant skurdą; šiuos procesus turi remti stiprios ir aiškius įgaliojimus turinčios institucijos. Šioje srityje gali būti itin naudinga Baltijos valstybių pilietinės visuomenės patirtis.

5.3.8 Savo ruožtu tam būtina politinė atsakomybė, taika ir saugumas, teisinė valstybė, stipresnė demokratija, geras valdymas ir makroekonominis stabilumas.

5.4 Tačiau aktyvesnio pilietinės visuomenės dalyvavimo skatinimas šiose valstybėse, ypač Uzbekistane ir Turkmėnistane, glaudžiai siejasi su žmogaus teisėmis, o pažanga šioje srityje yra labai lėta. Vidurinės Azijos valdymas ilgą laiką buvo autoritarinis ir joje nebuvo jokios žmogaus teisių tradicijos, tad ES ir jos pilietinė visuomenė galės sėkmingai plėtoti darbo santykius su Vidurine Azija tik, jei žmogaus teisės bus teikiama vis didesnė svarba. Žmogaus teisės yra Europos tapatybės ir jos istorijos dalis, ir Europa šioje srityje gali pagrįstai pasiūlyti pagalbą.

5.4.1 Tačiau svarbiausi klausimai turi būti nustatomi derybų keliu ir atsižvelgiant į kultūrų skirtumus. Kiekviena iš šių valstybių savo noru pritarė visuotinėms žmogaus teisėms, tapdamos Jungtinių Tautų ir susijusių institucijų (pvz., Tarptautinės darbo organizacijos) narėmis. Visos Vidurinės Azijos valstybės, kitaip nei daugelis kitų ES prekybos partnerių, ratifikavo 8 pagrindines TDO konvencijas; tik Uzbekistanas neratifikavo Konvencijos Nr. 87 dėl asociacijų laisvės, o Turkmėnistanas – Konvencijos Nr. 138 dėl minimalaus įdarbinimo amžiaus. Turkmėnistanas Konvenciją Nr. 182 dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo pasirašė tik 2010 m. lapkričio mėn., o Uzbekistanas Konvenciją dėl minimalaus įdarbinimo amžiaus – 2009 m. Kitas klausimas, kaip užtikrinamas jų vykdymas. Todėl Komitetas ragina Komisiją kartu su TDO dėti daugiau pastangų, siekiant nustatyti, kaip ir kada Europa galėtų geriausiai padėti Vidurinei Azijai laikytis šių įsipareigojimų.

5.4.2 Tai yra praktinis abipusio pasitikėjimo stiprinimo būdas. Nors galima teigti, kad jokia žmogaus teisė nėra svarbesnė už kitas, tačiau daugiausia problemų kyla dėl pagrindinių žmogaus laisvių, teisinės valstybės principų, susirinkimų, asociacijų ir žodžio laisvės. ES jau dabar sėkmingai dirba šioje srityje ir vykusiai sprendžia problemas, pavyzdžiui, susijusias su negalia.

5.4.3 Vis dėlto tebėra didelių rūpesčių ir neišspręstų problemų, ir neseni įvykiai Šiaurės Afrikoje primena, kad labai svarbu tiek skatinti aktyvų pilietinės visuomenės dalyvavimą, tiek skubiai ir pozityviai spręsti šias problemas. Komitetas nori užmegzti tvirtus ir veiksmingus ryšius bei gerus darbo santykius su Vidurinės Azijos pilietine visuomene. Boikotavimas arba labai griežtų sąlygų kėlimas, grindžiamas pažanga, nėra realistiškas sprendimas. Padėtis čia lyginama su Baltarusija, kai 2011 m. sausį po neramumų, kilusių per prezidento rinkimus, 158 aukščiausiams Baltarusijos pareigūnams uždrausta vykti į ES ir buvo įšaldytos jų sąskaitos ES bankuose. Tai pavyzdys, kurio neturėtų pamiršti visos penkios Vidurinės Azijos valstybės.

5.4.4 Komitetas savo nuomonėje dėl „Globaliosios Europos“⁽³⁾ paragino Komisiją sudarant būsimas ES prekybos sutartis remtis 27 konvencijomis (tarp jų 8 pagrindinėmis TDO konvencijomis), kurios jau įtrauktos į dabartinę „BLS plus“ sistemą. Ši tikslą reikėtų pakartoti, kadangi juo reikėtų remtis plėtojant platesnę su energija nesusijusią prekybą su Vidurine Azija, kartu tinkamai taikant su prekyba susijusios techninės pagalbos (TRTA) priemones ir skatinant valstybes tapti PPO narėmis. Kol kas tik Kirgizija yra PPO narė, nors šiuo metu daugelio nuomone ji per anksti įstojo į šią organizaciją (1998 m.).

5.5 A priede pateikta visų penkių valstybių žmogaus teisių problemų santrauka.

6. Aplinkosaugos klausimai

6.1 Sistema „BLS plus“ taip pat apima svarbias aplinkos apsaugos konvencijas. Vidurinei Azijai itin svarbūs ir tarpusavyje susiję apsirūpinimo maistu, aprūpinimo vandeniu saugumo ir energijos tiekimo klausimai; pagrindinis ES vaidmuo šioje srityje bus skatinti visas penkias valstybes bendrai spręsti šiuos klausimus laikantis holistinio požiūrio. Iš ES strategijos nėra aišku, kiek šie klausimai yra susiję, nes aprūpinimas vandeniu atskirai svarstomas energetikos ir aplinkos tvarumo srityse, o aprūpinimas maistu išskirtas kaip konkreti didelė problema.

6.2 2008 m. FAO nurodė, kad Tadžikistanas yra viena iš 17 valstybių, kuriose „yra maisto krizė“, t. y. vienintelė Azijoje. Apsirūpinimo vandeniu saugumas taip pat yra itin svarbi viso regiono problema, nes Aralo jūra labai susitraukė, upės nyksta, o medvilnei auginti reikia itin daug vandens. ES patirtis teikiant pagalbą besivystančioms šalims taip pat turėtų padėti toliau stiprinti Vidurinės Azijos valstybių pasitikėjimą.

6.2.1 Tadžikistane ir Kirgizijoje vandens tiekimo sistema veikia didžiąją metų dalį (nors dėl netinkamo valdymo ir pažeistų paskirstymo sistemų daug vandens prarandama, todėl jo trūksta), tačiau kaimyninėse valstybėse vandens trūksta, ypač Uzbekistane (kuris yra labai priklausomas nuo vandens tiekimo iš kitur – tiek geriamojo vandens, tiek ryžių ir medvilnės pasėliams). Tadžikistanas turi labai nedaug kitokių energijos išteklių, tačiau sunkiausia jame yra užtikrinti apsirūpinimą maistu. Tadžikistanas yra labai priklausomas nuo kaimyninių valstybių, kurios jam tiekia ir energiją, ir maistą.

6.2.2 Tadžikistane 2008 m. nebuvo užtikrintas maisto tiekimas daugiau kaip 2 mln. žmonių (trečdaliui gyventojų), o 0,75 mln. žmonių patyrė „didelį maisto trūkumą“. 64 proc. gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos; tik 7 proc. šalies žemės yra tinkama žemės ūkiui.

6.2.3 Deja, Uzbekistano ir Tadžikistano kaimynystės santykiai nėra geri, todėl susidarė užburtas ratas – nepritekliai ir kova su nepritekliais: buvo uždrausta eksportuoti energiją ir vandenį, taip pat siekiant šalyje gaminti daugiau energijos, kurios Dušanbėje per didelius šalčius pakakdavo tik dviem valandoms per parą.

6.3 Ši krizė parodė, kaip svarbu turėti holistinę strategiją, pagal kurią, siekiant skatinti tvarų ekonomikos augimą visoje Vidurinėje Azijoje, būtų tausojančiai naudojami gamtos ištekliai, mažinamas skurdas ir visų pirma užtikrinamas apsirūpinimas maistu. Nepaisant to, Komitetas džiaugiasi, kad ES labai aktyviai padeda Tadžikistanui ir jo kaimyninėms valstybėms spręsti tokias krizes.

2011 m. birželio 16 d., Briuselis

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Staffan NILSSON

⁽³⁾ COM (2006) 763 galutinis.